

PROVET I PSYKOLOGI 21.3.2018 BESKRIVNINGAR AV GODA SVAR

De beskrivningar av svarens särdrag, innehåll och poängsättningar som ges här är inte bindande för studentexamensnämndens bedömning. Censorerna beslutar om de kriterier som används i den slutgiltiga bedömningen.

Den främsta grunden för bedömningen av provet i psykologi är att svaret är förankrat i empiriskt härledd och forskningsbaserad kunskap och centrala psykologiska teorier. Människans utveckling, informationsbearbetning, psykiska hälsa och personlighet undersöks inom psykologin ur flera kompletterande perspektiv, såsom det biologiska, det kognitiva eller det socio-kulturella. Examinanden ska ledigt kunna utnyttja vetenskapliga forskningsrön baserade på olika psykologiska perspektiv i analysen av psykiska fenomen och processer.

I provet i psykologi bedöms examinandens beredskap att förstå hur psykologisk kunskap genereras och hurdan denna kunskap är till sin natur. Likaså granskas examinandernas förmåga att bedöma reliabiliteten och validiteten i olika undersökningar. Uppgifterna kan gälla bedömning av aktuella psykologiska forskningsresultat eller uppgörandet av en forskningsplan.

Till uppgifterna hör att beskriva, bedöma, diskutera och förklara psykologiska fenomen samt att jämföra olika perspektiv. I flera av uppgifterna ges även möjlighet att överskrida ämnesgränserna. I en del av uppgifterna ingår antingen textmaterial eller videomaterial som det gäller att kombinera med psykologisk kunskap i enlighet med uppgiften.

I det digitala provet är uppgifterna indelade i tre grupper: I grunduppgifter (t.ex. definiera, beskriv, förklara), II tillämpningsuppgifter och III vidareutvecklingsuppgifter (t.ex. diskutera, jämför, bedöm, planera). Kriterierna för goda svar avviker från varandra i del I, II och III. Uppgifterna i del I förutsätter i huvudsak redogörelse över kunskaper, medan del II och del III kräver mera kunskapsbearbetning. Såväl i del II som i del III krävs förmåga att tillämpa psykologisk kunskap, men i del III ligger betoningen speciellt på vidareutveckling, och då kan svaret innehålla insiktsfulla betraktelsesätt och bedömningar av kunskapen och förklaringarna.

En viktig grund för bedömningen är hur djupgående psykologiska insikter examinanden har, hur hen kan tillämpa dessa kunskaper och i hur hög grad hen förmår granska dem kritiskt. Genom att enbart upprepa innehållet i läromaterial kan man inte komma upp till de bästa vitsorden. En del av uppgifterna förutsätter beredskap att analysera aktuella händelser och fenomen på psykologiska grunder. Vid bedömningen fästs särskild vikt vid hur moget svaret är och hur gedigna psykologiska kunskaper det bygger på. Examinanden bör svara på frågorna i enlighet med uppgiftsformuleringen. Det sakinnehåll och de teser som framförs i svaret bör motiveras med klara argument. Vid bedömningen fästs också vikt vid hur välstrukturerat och konsekvent svaret är.

I tabellen nedan framgår bedömningskriterierna för svaren till uppgifter för 20 respektive 30 poäng. I tabellens nedre del anges de poängområden för vilka kriterierna för goda svar har skrivits.

Faktabaserad kunskap 10 (15) p.																				
Psykologiska kunskaper och begrepp i svaret																				
Psykologiska kunskaper och begrepp saknas helt i svaret.	Svaret bygger på knapphändiga psykologiska kunskaper och begrepp. Hanteringen av psykologisk kunskap är på en försvarlig nivå.				Några relevanta tankar och begrepp baserade på psykologisk kunskap presenteras i svaret. Kunskapen behärskas nöjaktigt.				Svaret bygger på psykologiska kunskaper och begrepp som i huvudsak är ändamålsenliga. Kunskapen hanteras väl men är till vissa delar begränsad.				Svaret baseras på mångsidiga psykologiska kunskaper och begrepp. Kunskapen behärskas på en berömlig nivå.				Svaret innehåller psykologiska kunskaper och begrepp som är djupgående och mångsidiga. Kunskapen behärskas på en utmärkt nivå.			
Bearbetning av fakta 10 (15) p.																				
Beaktande av uppgiftsformuleringen, utnyttjande av material och svarets struktur																				
Svaret följer inte uppgiftsformuleringen. Materialet utnyttjas inte alls eller tolkas helt felaktigt. Svaret saknar sammanhang och struktur.	Svaret följer endast delvis uppgiftsformuleringen. Materialets innehåll antingen bara upprepas eller tolkas delvis fel. Svaret består av fragmentarisk kunskap och den presenteras som en lista.				Svaret är bristfälligt med tanke på uppgiftsformuleringen. Materialet utnyttjas på ett schematiskt och mekaniskt sätt. Svaret följer ställvis en struktur men bygger på lösryckta fakta.				Svaret följer i huvudsak uppgiftsformuleringen, men en del av texten består av lösryckta fakta. Materialet utnyttjas relativt väl. Svaret följer en struktur.				Svaret följer i huvudsak uppgiftsformuleringen. Materialet utnyttjas väl. Svaret bildar en berömlig helhet.				Svaret följer uppgiftsformuleringen. Materialet utnyttjas på ett utmärkt sätt. Svaret bildar en utmärkt välstrukturerad helhet.			
Tillämpning, vidareutveckling och utvärdering																				
Den psykologiska kunskapen tillämpas, vidareutvecklas eller utvärderas inte alls. Svaret bygger på grundlösa fakta eller på ogrundade motiveringar.	Tillämpningen, vidareutvecklingen och utvärderingen av den psykologiska kunskapen är obetydlig. Motiveringarna är knapphändiga.				Tydliga tecken på tillämpning, vidareutveckling och utvärdering av den psykologiska kunskapen. Det framförda motiveras, men motiveringarna är till vissa delar bristfälliga.				Tillämpningen, vidareutvecklingen och utvärderingen av den psykologiska kunskapen är väl framställd. Motiveringar ingår på flera ställen och de är hållbara.				Svaret uppvisar en berömlig förmåga att tillämpa, vidareutveckla och utvärdera psykologisk kunskap. Motiveringarna är klara och övertygande.				Svaret uppvisar en utmärkt och konsekvent förmåga att tillämpa, utvärdera och speciellt vidareutveckla psykologisk kunskap. Motiveringarna är heltäckande och synnerligen övertygande.			
	FÖRSVARLIG				NÖJAKTIG				GOD				BERÖMLIG				UTMÄRKT			
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Kriterierna för goda svar skrivs för poängen									9–11			och		15–17						
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Kriterierna för goda svar skrivs för poängen									13–16			och		22–25						

Del I

1. Redogörelse för ett perceptionspsykologiskt experiment (20 p.)

MOT-testet (multiple object tracking) används för att bedöma uppmärksamhetskapaciteten baserad på syn. Man undersöker alltså hur stor mängd stimuli deltagaren samtidigt kan fästa sin uppmärksamhet på. Som förklarande faktorer kan examinanden också presentera övriga uppmärksamhetsmekanismer som upprätthållande och inriktning av uppmärksamheten. Utöver det kan examinanden behandla exempelvis hur arbetsminnet fungerar eller sådana egenskaper hos synsystemet som hänger samman med varseblivningen av rörelse och färg.

9–11 p. Kunskapshanteringen är god och svaret följer i huvudsak uppgiftsformuleringen: examinanden presenterar någon enskild psykologiskt motiverad tanke om en kognitiv funktion som utförandet av experimentet förutsätter.

15–17 p. Kunskapen behärskas på en utmärkt nivå och svaret är i sin helhet berömvärd: examinanden kan på ett mångsidigt sätt behandla och med hjälp av psykologiska fakta och begrepp motivera de kognitiva funktioner som utförandet av experimentet förutsätter. Examinanden kan till exempel mera ingående analysera själva experimentet eller andra kognitiva funktioner vid sidan om uppmärksamhet.

2. Redogörelse för det perifera nervsystemet (20 p.)

2.1. (5 p.)

Människans nervsystem består av två med varandra sammanhängande delar, det centrala nervsystemet och det perifera nervsystemet. Till det perifera nervsystemet hör hjärnans och ryggmärgens yttre nervceller vilka i sin tur består av två helheter. Det somatiska nervsystemet förmedlar sinnesinformation mellan det centrala nervsystemet och extremiteterna samt sinnesorganen, medan det autonoma nervsystemet reglerar de icke-viljestyrda inre organens funktioner. Det perifera nervsystemets verksamhet är alltså viljestyrd (t.ex. rörelser) till vissa delar, men inte till andra. Den är också dubbelriktad (impulserna förmedlas antingen från det centrala till det perifera nervsystemet som vid innerveringen av extremiteterna, eller i motsatt riktning som vid mottagandet av information från sinnesorganen).

3 p. Begreppet definieras väl.

4 p. Begreppet definieras på ett korrekt och berömligt sätt.

2.2. (15 p.)

Ifall det perifera nervsystemet saknades skulle kommunikation mellan det centrala nervsystemet (hjärnan och ryggmärgen samt deras funktioner) och det perifera nervsystemet inte vara möjlig. Det somatiska nervsystemets motoriska befallningar till musklerna via de motoriska nerverna skulle inte nå sina mål. Inte heller skulle budskapet från sinnesorganen via de sensoriska nerverna nå det centrala nervsystemet. Det autonoma nervsystemet skulle inte reglera hjärtat och matsmältningsfunktionerna eller känsloupplevelserna. Det perifera nervsystemet är alltså väsentligt för människans livsupprätthållande funktioner och för interaktionen med den yttre miljön.

7–9 p. Examinanden presenterar en psykologiskt motiverad tanke om hur avsaknaden av ett perifert nervsystem skulle påverka människan i fråga om informationsbearbetning.

11–13 p. Examinanden utnyttjar flera olika perspektiv och psykologisk kunskap på ett berömvärd sätt i sin beskrivning av hur avsaknaden av ett perifert nervsystem skulle påverka människan i fråga om informationsbearbetning. Examinanden kan till exempel mera ingående redogöra för det perifera nervsystemets struktur eller dess förbindelser med det centrala nervsystemet och i redogörelsen gagna sig av exempel på informationsbearbetning.

3. Redogörelse för ett utvecklingspsykologiskt fenomen (20 p.)

I ett bra svar presenteras två olika förklaringar. Utvecklingspsykologiskt sett kan man tala om pappans och barnets gemensamma roliga aktivitet och om känsloutlösning. En god interaktion återspeglar en trygg anknytning. Det är roligt både för barnet och för den vuxna att göra något tillsammans, och för barnets del handlar det om att befinna sig i Vygotskijs närutvecklingszon (området för proximal utveckling) och vid de övre gränserna för barnets kognitiva nivå. Vad gäller barnet kan man också tala om ett tillstånd av flow, det vill säga att utmaningarna är optimala med beaktande av barnets färdigheter. Det gemensamma skrattet som verkar smitta av sig också på videotittaren vittnar om emotionell spegling.

9–11 p. I svaret framläggs två psykologiskt motiverade förklaringar utan hänvisning till psykologiska teorier eller forskningsrön. För att uppnå dessa poäng krävs psykologiska begrepp.

15–17 p. Examinanden bemödar sig att svara på den rubricerade frågan om varför både barnet och pappan tycker att rivandet av papper är roligt. Bägge psykologiska förklaringar är förankrade i teorier eller forskningsbaserad kunskap inom psykologin.

Del II

4. Tidigare inlärdas kunskapers effekt på inläringen (20 p.)

Scheman som tidigare skapats av det som ska inläras kan vara till hjälp när en ny sak ska läras in. Nästan all inläring är förknippad med transfer eller överföring. Positiv transfer innebär att det tidigare inlärdas gör det lättare att varsebli, organisera och memorera ny kunskap. Utan transfer kan det vara svårt att internalisera nya begrepp och teorier, och de blir lösräckta kunskaper som lätt glöms bort. I ett bra svar kopplar examinandens samman kunskapens representation i hjärnans neurala nätverk med minnets rekonstruerande natur. I ett bra svar förstår examinandens att memoreringen är en dynamisk process genom vilken det som ska inläras ges innebörd och mening och man försöker internalisera stoffet på ett mångsidigt sätt. Det här skulle inte vara möjligt utan att den existerande kunskapsbasen aktiveras.

Tidigare utformade kunskapsstrukturer eller scheman kan också försvåra inläringen av nytt stoff. Våra scheman styr våra varseblivningar (jfr Neissers perceptionscykel) och vår memorering. När den nya informationen står i strid med det vi lärt oss tidigare fäster vi inte nödvändigtvis vår uppmärksamhet vid rätt sak ur inläringens synvinkel. Om den nya informationen strider mot äldre kunskap blir vi också tvungna att omforma våra aktuella scheman eller ersätta dem med nya (jfr ackommodation och assimilation), vilket kan vara betydligt mera mödosamt än att skapa helt nya inre kunskapsstrukturer. När den nya informationen försvårar inläring av nytt stoff sker en negativ transfer. Exempelvis när det tidigare inlärd och det nya kunskapsstoffet har stora likheter med varandra så kan det som inlärts tidigare försvåra memoreringen och inläringen av det nya.

9–11 p. I svaret presenteras i huvudsak meningsfulla tankar, baserade på psykologisk kunskap och med hjälp av relevanta begrepp, om vilka positiva eller negativa effekter tidigare inlärd kunskaper kan ha när man ska lära sig något nytt. Kunskapshanteringen är god men i vissa avseenden klart begränsad.

15–17 p. I svaret som baseras på en mångsidig psykologisk kunskap och begreppsapparat förklarar examinandena vilka positiva och negativa effekter tidigare inlärd kunskaper kan ha för inläringen av något nytt. Motiveringarna är övertygande och träffande och svaret är utmärkt väl strukturerat.

5. Medveten närvaro (mindfulness) som självhjälpsmetod (20 p.)

I medierna har man redan länge talat om mindfulness och under de senaste åren har fenomenet också blivit mycket undersökt, vilket framgår av materialet. Mindfulness har i psykologins läroplan sammankopplats med psykiskt välbefinnande, men eftersom det inte specifikt nämns där behöver examinandena inte känna till mera än vad som anges i uppgiftsformuleringen och i materialet. I ett bra svar kan examinandena diskutera hur man i psykologin uppfattar människans medvetande – tanken om hur människan avsiktligt uppmärksammar sitt eget beteende. Examinandena kan till exempel diskutera hur mindfulness skiljer sig från avslappning vilket innebär en strävan att låta bli att tänka eller att tänka bara på något bestämt, till exempel hur man spänner sina muskler. Mindfulness kan enligt materialet användas som självhjälpsmetod vid många lindrigare psykiska störningar. Eftersom det i de undersökningar som nämns i materialet har gjorts väldigt mycket övningar i mindfulness så kan man hävda att mindfulness som självhjälpsmetod är krävande. Att kunna identifiera och acceptera sina egna tankar och lugna ner sig är centrala betingelser för att upprätthålla sitt psykiska välbefinnande. Examinandena kan också diskutera hur mindfulness relaterar till de olika psykoterapierna.

9–11 p. Examinandena behandlar effekterna av mindfulness ur några psykologiskt sett meningsfulla synvinklar. Examinandena förutsätts inte granska mindfulness ur ett medvetandeperspektiv. Utnyttjandet av materialet kan vara blygsamt, men examinandena diskuterar mindfulness som en självhjälpsmetod.

15–17 p. Mindfulness flätas på ett mångsidigt och meningsfullt sätt samman med psykologiska teorier, begrepp eller perspektiv. I svaret behandlas nyttoaspekter av mindfulness men examinandena tar också upp eventuella problem förknippade med mindfulness eller diskute-

rar metodkritiskt effekten av självhjälp. Examinanden utnyttjar materialet på ett mångsidigt sätt eller gör insiktfulla kopplingar utgående från det.

6. *Analys av intervention i anknytning till ångest och depression (20 p.)*

Det är fråga om en undersökning som påminner om experimentell undersökning, men kontroll- och interventionsgrupperna är inte slumpmässigt sammansatta utan skolorna som deltog i undersökningen fick själva välja vilken grupp de önskade höra till. I undersökningsupp-lägget är FRIENDS-programmet den oberoende variabeln och beroende variabel är barnets självskattade symtom på ångest och depression. Frågeformulär används som undersök-ningsmetod i studien. I svaret kan tillförlitligheten när det gäller barns självskattningar disku-teras.

Avsaknaden av randomisering kan ha den effekten att grupperna skiljer sig från varandra i förhållande till eventuella störande variabler. I de skolor som hörde till interventionsgruppen i undersökningen hade man redan tagit FRIENDS-programmet i bruk. Forskarna försökte hitta kontrollgrupper för de här skolorna genom att bjuda in ett stort antal skolor att delta i undersökningen, men endast en liten del av dem var villiga. Här kan det alltså i betydande grad ha skett ett styrt urval till undersökningsgrupperna: i studien jämför man ju alla de sko-lor som själva har satt igång genomförandet av FRIENDS-programmet med sådana skolor som inte har gått in för det och som var villiga att fungera som kontrollgrupper (8,5 % av de inbjudna skolorna, av vilka endast 7 % var med ända tills undersökningen var helt genom-förd). Sålunda var det fyra skolor ur kontrollgruppen men bara två ur interventionsgruppen som avbröt. Alla de här omständigheterna kan ha inverkat så att skolorna fördelades ojämnt på de olika grupperna i olika skeden av undersökningen. I materialet anges också att selektionseffekten kommer till synes i att elevernas socioekonomiska bakgrund var svagare i kon-trollgruppen än i interventionsgruppen. Selektionen kan också ha påverkats av att andelen barn som vägrade delta i undersökningen var större i kontrollgruppens skolor och att det procentuella deltagandet i uppföljningen efter 6 och 12 månader var bättre bland barnen i interventionsgruppens skolor. På grund av det här kan de eventuella olikheterna mellan kontroll- och interventionsgrupperna och urvalet av deltagare under undersökningens gång förklara skillnaderna mellan grupperna med avseende på ångest- och depressionssymtom. De lägre depressionspoängen skulle då inte förklaras av FRIENDS-programmet. Undersök-ningens validitet försämras alltså av att indelningen i grupper inte var slumpmässig. Det framgår inte av redogörelsen om det fanns någonting som förenade de barn som föll bort från undersökningen eller om avbrotten var slumpmässiga. Ur den grafiska illustrationen av undersökningen kan man utläsa att depressionspoängen hos kontrollgruppen var på en nå-got högre nivå när undersökningen startade. Under uppföljningen av undersökningen sjönk depressionspoängen i bägge grupperna, men nedgången var tydligare i interventions-gruppen. Det här räcker dock inte till för att påvisa att det finns ett kausalt samband mellan FRIENDS-programmet och mindre symtom på depression. Alla de här omständigheterna minskar undersökningens trovärdighet när det gäller att påvisa att FRIENDS-programmet fungerar.

9–11 p. Svaret visar att examinanden kan använda begrepp som är relevanta inom forskning och är bekant med experimentell ansats, longitudinell undersökning och bruket av frågefor-mulär. Flera observationer som pekar i rätt riktning har plockats ur materialet.

15–17 p. Svaret baserar sig på analys av alla givna fakta och examinanden uppmärksammar de problem som härrör sig ur avsaknaden av randomiserat urval till grupperna. Svaret avspeglar en korrekt förståelse av förhållandet mellan bristfälligheter i metoderna och undersökningens trovärdighet.

Del III

7. *Analys av verksamhetsmetoderna på en nöjespark (30 p.)*

Det här är en vidareutvecklingsuppgift. Ett bra svar förutsätter att examinanden behärskar utvecklingspsykologiska begrepp och teorier på ett mångsidigt sätt och har förmåga att tillämpa dem på det givna materialet. I ett bra svar är det möjligt att behandla bland annat lekens betydelse för barnets utveckling. I synnerhet rollekar och identifikation erbjuder ett behändigt perspektiv för att gripa sig an materialet. I ett bra svar kan också utvecklingen av barnets självkänsla tas upp liksom förhållandet mellan det verkliga jaget och idealjaget. Examinanden kan dessutom närma sig materialet via barnets egna strävanden (drömmar) och motivation. Nöjesparken erbjuder också en inblick i de vuxnas värld och ett fönster till samhället. Sålunda kan nöjesparken även betraktas ur ett socialisationsperspektiv och som ett kulturellt fenomen. I materialet berättas det också att man i städerna lär sig att vänta, och därmed kan svaret också inbegripa kunskap om utvecklingen av självreglering. I materialet anges vidare att nöjesparkerna har pedagogiska syften. I ett bra svar kan examinanden diskutera i vilken utsträckning man i verkligheten kan uppnå bestående pedagogiska mål med ett enstaka nöjesparksbesök. Materialet avslöjar inte till vilken åldersgrupp nöjesparken riktar sig. Bilderna ger dock antydningar om åldern hos de barn som besöker parken. I ett bra svar kan uppskattningar av barnens ålder användas som hjälp för att strukturera svaret.

13–16 p. Svaret omfattar väsentlig utvecklingspsykologisk kunskap som behandlas ledigt och naturligt. Examinanden har också kunnat utnyttja materialet relativt väl. I någon mån ingår också vidareutveckling och utvärdering, och svarets struktur och argumentation är god.

22–25 p. Examinanden har berömliga insikter i utvecklingspsykologisk kunskap och begreppsapparat. Materialet utnyttjas väl i svaret. Den psykologiska kunskapen tillämpas och vidareutvecklas i förhållande till materialet på ett klart och övertygande sätt. I sin helhet uppvisar svaret en berömvärd struktur och argumentation.

8. *Planering av en undersökning av hjärnan (30 p.)*

Uppgiften förutsätter att examinanden kan utveckla sin förståelse av hjärnforskningens metoder och människans psykiska funktioner samt har fördjupade kunskaper i principerna för ett undersökningsupplägg. I svaret tillämpar examinanden sina kunskaper om hjärnabbildningsmetoder vilka kan indelas i strukturella och funktionella. De funktionella hjärnabbildningsmetoderna bör tydligt lyftas fram i svaret. En del av de funktionella hjärnabbildningsmetoderna mäter hjärnans elektriska aktivitet (EEG, MEG), medan en del mäter förändringarna i hjärnans blodcirkulation (SPECT, PET, fMRI). I bägge fallen finns det typiska metoder med vilka man kan undersöka vilka hjärnområden som deltar i informationsbearbetningen och när det här sker. Examinanden väljer ut och beskriver en psykisk funktion. Valet kan vara inriktat på emotioner eller fokusera på kognitiva funktioner. Beskrivningen kan omfatta en analys på kognitionspsykologisk eller på neural nivå men också en utvidgad diskussion ex-

empelvis om utvecklingen av eller störningar i något psykiskt fenomen, i synnerhet om ämnet är relevant med tanke på undersökningsplanen.

För att göra upp en undersökningsplan beskriver examinandena ett meningsfullt forskningsproblem och avgränsar sin frågeställning så att undersökningen blir genomförbar. Undersökningens variabler presenteras och examinandena väljer ut en lämplig forskningsmetod, till exempel experimentell undersökning eller fallstudie. Undersökningsplanen kan gälla antingen en longitudinell studie eller en tvärsnittsundersökning. I svaret presenteras forskningsansatsen och valet motiveras. Valet av försökspersoner förklaras också och examinandena redogör för vilka grupper de representerar (t.ex. ålder, kön, undersöknings- och kontrollgrupper). Utöver det är det möjligt att beskriva med vilka andra metoder än hjärnabbildning man kan samla in data vid undersökning av hjärnan. I ett förtjänstfullt svar bör man exempelvis fundera över bearbetningen av data, förväntade resultat av undersökningen och vilken betydelse undersökningen har. Examinandena ska också kunna visa att hen förstår till vilken population undersökningsresultaten kan generaliseras. Vidare kan examinandena bedöma undersökningens reliabilitet och validitet samt presentera eventuella brister och felkällor i undersökningsplanen eller framföra etiska synpunkter på den.

13–16 p. Kunskapshandlingen är god. Svaret följer i huvuddrag uppgiftsformuleringen, och vidareutvecklingen av den psykologiska kunskapen är också god: i svaret presenteras på ett tydligt och strukturerat sätt den valda psykiska funktionen och en metod för undersökning av hjärnan som är lämplig för den undersökning som examinandena presenterar. Undersökningens förlopp presenteras på ett klart sätt.

22–25 p. Kunskapen behärskas på en utmärkt nivå, vidareutvecklingen av den psykologiska kunskapen är utmärkt och svaret följer uppgiftsformuleringen: examinandena uppvisar djupgående insikter om hjärnforskningsmetodernas möjligheter och begränsningar. Examinandena analyserar den valda psykiska funktionen och beskriver med noggrannhet en undersökningsplan som är genomförbar.

9. Betydelsen av psykologisk kunskap för förståelsen av olikhet (30 p.)

Vetenskapens syfte är att öka den tillförlitliga kunskap som utgör grunden för tänkande och beslutsfattande. Förr har olikhet (säregenhet) varit förknippat med föreställningar av många slag, vilket har gett upphov till diskriminering. Exempelvis har personer som drabbats av psykiska störningar blivit helt isolerade från det övriga samhället.

Nuförtiden kan den kunskap vi har om psykisk hälsa och neurologiska störningar hjälpa oss att förstå olikhet. Det är särskilt kunskapen om sjukdomarnas fysiologiska bakgrund, till exempel om hur neurotransmittorer fungerar, som för de psykiska störningarna närmare de kroppsliga sjukdomarna, och förhållningssättet till kroppslig sjukdom är mindre fördömsfullt än till psykisk sjukdom. Kunskapen om beteendestörningarnas neurologiska bakgrund hjälper för sin del fostrarna att förstå olikhet och att utveckla de rätta sätten att bemöta olikhet. Det är på den kognitiva neurovetenskapens område som vi i dag erhåller kunskap som är speciellt viktig för förståelse av olikhet.

Man har också startat ett stort antal organisationer och föreningar som stöder specialgrupper, till exempel personer som lär sig på ett annorlunda sätt. De här instanserna samlar in psykologisk kunskap och hjälper människor att förstå personer som lär sig på ett annorlunda sätt och som kan lida av mångahanda inlärningssvårigheter. Målet för upplysningsarbetet är att öka toleransen. Det har också startats kamrat- och terapigrupper för att stävja aggressivitet. Deltagarna får ledning av en expert för att med hjälp av psykologisk kunskap förstå vad som ligger bakom aggressivt beteende och därmed också kunna förstå avvikande beteendemönster hos sig själva. Det här har betydelse när man önskar förändra beteenden. Gruppmedlemmarna uppträder ofta i offentligheten och berättar om förändringar i tänkesätt och beteendemönster. Det här innebär inte att våld skulle tolereras, utan målet är att understryka hur viktig den psykologiska kunskapen är när det gäller att tillägna sig nya beteendemönster. På det här sättet har många som stämplats som aggressiva blivit accepterade på nytt i sin grupp.

Utvecklingspsykologisk kunskap är viktig för att förstå olikhet. Kännedom om exempelvis anknytningsteorierna ökar medvetenheten om vad som kan ligga till grund för ett visst beteende. En person som är tryggt anknuten kan ha en starkare självkänsla än en person som präglas av otrygg anknytning, och det bidrar till att den tryggt anknutna kan förhålla sig mera förstående till olikhet. Den som accepterar sig själv har lättare att också acceptera andra. Det är bra för föräldrar och fostrare att känna till hur utvecklingen generellt förlöper. Då kan man bli uppmärksam på avvikelser från det normala. Föräldrarna kan bli nedslagna av information om avvikande utveckling, men kunskapen hjälper dem också att bättre kunna förstå barnet i dess utveckling och därmed tolerera ett sådant beteende som inte skulle vara tillåtet för ett barn som utvecklas normalt.

Kunskap om puberteten och identitetens utformning är också till nytta både för den som själv genomgår den här utvecklingsfasen och för personens närstående. Man har en bättre förståelse för situationen och kan kanske tolerera även häftiga känslövängningar.

Man har också forskat mycket i mobbnings effekter på barn och unga. Utgående från den kunskap som dessa studier har bidragit till har man utvecklat olika program för att motarbeta mobbing. Med hjälp av dessa försöker man ingripa snabbt i situationen. Målet är att förstå det annorlunda och befrämja tolerans. Verbalisering är till hjälp när man ska bearbeta sådana känslor hos sig själv som är förknippade med fiendlighet gentemot andra.

De kunskaper om informationsbearbetning och dess begränsningar som den kognitiva psykologin har bidragit med hjälper oss att inse hur komplexa de kognitiva funktionerna är och hur lätt de kan skadas. Störningar i minnesfunktionen behöver inte nödvändigtvis längre leda till ofördragsamhet och hån, utan personen med minnessvårigheter uppmanas av sina närmaste att genomgå undersökningar. Med hjälp av den psykologiska och medicinska kunskapen om störningens orsaker kan man förstå de avvikande slutledningarna och glömskheten hos en minnessjuk person. Kunskap om inre modeller gör det lättare att granska sina egna sätt att tänka och deras bakgrund samt att modifiera sina inre modeller mot större fördragsamhet. Den kognitiva psykologin lyfter också fram kritiskt tänkande. Det behövs i situationer då en människa inte bör vara tolerant, till exempel vid kränkningar av mänskliga rättigheter.

Socialpsykologin tar upp många berömda experiment som ger kunskaper som vi kan bygga våra slutledningar på. Zimbardo kunde till exempel med sitt fängelseexperiment visa hur gruppindelning och deindividuation påverkar människor. Den lärdom som fängelseexperimentet gett oss gör inte grymheterna i krigförande länder mera acceptabla, men kunskapen hjälper oss att förstå varför människor begår grymma handlingar. På samma sätt har Milgrams experiment med elektriska stötar demonstrerat hur en människas beteende påverkas av auktoriteter. Vi lär oss att människan bör akta sig för usla auktoriteter och makthavare vars förehavanden leder till ofördragsamhet.

I socialpsykologin presenteras också talrika undersökningar om konflikter mellan grupper. Ingruppsutgruppstänkandet leder lätt till intolerans gentemot utgruppen. Utgående från dessa studier har man utvecklat interventioner med vars hjälp man kan befrämja toleransen för olikhet. Exempelvis beskriver kontakthypotesen hur även små kontaktförsök med medlemmar av utgruppen förstärker fördragsamheten. Man har prövat denna hypotes såväl mellan finnar och ryssar som mellan judar och palestinier. Tillämpningen av socialpsykologisk kunskap har visat sig fungera bra när det gäller att befrämja fördragsamhet och acceptera olikhet.

Den interkulturella kunskapen å sin sida hjälper oss att förstå de mångskiftande tänkesätten och beteendemönstren inom olika kulturer och etniska grupper.

13–16 p. Svaret följer i huvudsak uppgiftsformuleringen. Den psykologiska kunskapen tillämpas och utvärderas i huvudsak väl. Slutsatserna motiveras på flera ställen på psykologiska grunder.

22–25 p. Svaret följer uppgiftsformuleringen och visar att examinanden behärskar den psykologiska kunskapen på en berömlig nivå. Ämnet avhandlas på ett mångsidigt sätt och slutsatserna motiveras på psykologiska grunder, vilket lyfter fram examinandens förmåga att tillämpa och utveckla kunskap. Utvärderingen av kunskapen ökar svarets värde.